

Lausunto lakivaliokunnalle liittyen laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta (HE 130/2024) – SUOMEN SOVITTELUFORUMI RY – 14.11.2024

Sovittelulain muutokset eivät toteuta niitä tavoitteita, jotka liittyvät lakihankkeen taustalla olevaan järjestöjen vetoomukseen

Lakiesityksen taustalla olevat tavoitteet eivät tuota toivottuja tuloksia. Yleisen turvallisuuden ja turvallisuudentunteen ei voi päätellä lisääntyvän eikä naisiin kohdistuva tai perheiden sisäinen väkivalta vähene sovittelulakiin tehtävän muutoksen myötä. Tätä ei millään tavalla voi syy-seuraussuhteena todentaa, että sovittelun lakkauttaminen toimenpiteenä vaikuttaa suoraan näiden tavoitteiden toteuttamiseen. Lakimuutos ei vaikutusarviointien perusteella takaa uhrin turvallisuutta. Monissa tilanteissa muutos heikentäisi uhrin turvallisuutta. Lakimuutos ei toimi lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi eikä kohdistu oikein turvaamaan naisten oikeuksia väkivallattomaan elämään, ei edistä rikosoikeudellisen vastuun toteutumista ja tekijän vastuunottoa. Muutos lakiin ei muuta valtasuhteita Suomessa rakenteellisesti tai yksilötasolla, ei edistä tasa-arvoa tai lisää oikeusturvaa. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa ei voi vähentää kieltämällä lähes 30 vuotta toiminut julkinen palvelu. Yhteistoiminnan lakkauttaminen olisi erittäin haitallista uhreille.

Keskeisimmät sovittelun kieltoa ajavien huolenaiheet

Huolet ovat liittyneet lähisuhdeväkivallan aiheuttaman vallan epätasapainon huomioimiseen sovittelussa ja rikoksen luonteen häilyvyyteen sovittelussa. Kieltoa perustellaan sillä, että ajatus osapuolten tasavertaisuudesta sovittelussa ei toteudu lähisuhdeväkivaltatilanteissa, osapuolten todellista suostumusta ja vapaaehtoisuutta ei kyetä varmistamaan ja sovitteluun ohjautuu myös toistunutta lähisuhdeväkivaltaa. Lisäksi sovittelun kieltoa ajavien tahojen mukaan mies on nähty sukupuolensa perusteella alistavana ja näin tästä ajatellaan edelleen eräissä tahoissa.

Sovittelun vastustus on yli 20 vuotta perustunut ideologialle ja arvoihin. Kampanjointia on koordinoanut pääosin yksi järjestö. Tulkinnanvaraiset, oletukset ja harkitut väittämät esiintyvät riippumatta siitä, miten yhteiskunta, lainsäädäntö muuttuu, miten sovittelu kehittyy ja mitä tutkimustuloksia on tuotettu. Vahvan ja oikeasuuntaisen lainsäädännön kautta on toimenpiteiden suunta väkivallan vähentämiseksi myönteinen.

Erityisen huolestuttava on kieltoa ajavien näkemys, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisella halutaan lähettää signaali siitä, että Suomi ei hyväksy naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Suomalainen lainsäädäntö ja yhteiskunnan normit ovat kuitenkin jo vahvasti osoittaneet, että naisiin kohdistuva väkivalta on erittäin tuomittavaa. Mikään taho yhteiskunnallisesta roolista, asemasta, sukupuolesta ja poliittisesta suuntautumisesta riippumatta ei ole väheksynyt lähisuhdeväkivallan ilmiötä eikä sitä, että tähän vakavaan epäkohtaan tulee vahvasti puuttua. Sovittelun kieltoa ajava pääjärjestö on tuoreessa tutkimuksessa todennut, että ”90 prosenttia miehistä on sitä mieltä, että naisiin kohdistuva väkivalta on aina väärin”, joten vaikka väkivallan oikeutustakin esiintyy, väkivallan tuomitseva asenne on yhteiskunnan valtavirtaa.

Väkivalta on yksiselitteisesti tuomittavaa ja yhteiskuntarauhaa sekä turvallisuudentunnetta rapauttavaa. Kaikki väkivalta ja erityisesti lähisuhdeväkivalta on vakavaa ja aiheuttaa välittömästi

vähintään ahdistusta. Monille se kehittää kroonista pelkoa ja joillekin kehittyy traumoja, joihin tarvitaan erityisiä tukipalveluja. Usein puhutaan pahoinpitelyistä ja jätetään huomiomatta henkinen väkivalta, joka jää usein piiloon, sillä näytön hakeminen on vaikeaa. Sovittelussa, varsinkin erillistapaamisissa, uhrin ottavat usein puheeksi nämä psykososiaaliset kuormitukset ja he kokevat helpottavana sen, että saavat vihdoin kertoa kokemastaan omin sanoin ja tulevat kuulluksi.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on väkivallan vastaista palvelutoimintaa

Lähisuhdeväkivallan sovittelupalvelua tarjoavilla sovittelutoimistoilla ja palvelun kieltoa ajavilla on sama tavoite. Tavoitteena on ennaltaehkäistä eskaloituva väkivalta, edistää turvallisuutta ja huolehtia oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta.

Sovittelu on väkivallan vastaista rikosuhridirektiivin tunnistamaa, korjaavan oikeuden ammatillista palvelua ja mitä suuremmassa määrin ennaltaehkäisevää palvelutoimintaa. Huoli ja tavoite on väkivaltatyön kentässä yhteinen, eli lähisuhdeväkivallan vähentäminen ja siitä kärsivien auttaminen. Sovittelu lähisuhteissa toimii matalalla kynnyksellä ja varhaisessa vaiheessa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen on yhteinen tavoite ja toiminnan perusta. Pidämme merkittävänä niitä toimia, jotka edistävät väkivallan ilmiön tarkastelua niin sukupuolinäkökulmasta kuin erityisesti naisten kokeman turvallisuuden näkökulmasta.

Sovittelupalvelu noudattaa yhdenvertaista hallintomenettelyä, joka on vuosien aikana rakentunut vahvasti oikeusturvan ympärille. Sovittelutoimiston henkilökunta on jo vuodesta 1995 perehtynyt lähisuhdeväkivallan ilmiöön, sen seurauksiin ja vaikutuksiin. Poliisin ja syyttäjien ohjeet ja säädökset määrittävät selkeästi esitutkinnan ja syyteharkinnan vastuut. Kukin viranomainen käyttää itsenäisesti tutkinta- ja harkintavaltaansa rikosprosessissa.

Lähisuhdeväkivallan kierre olisi tärkeää katkaista välittömästi

Välitön puuttumisen ja tuen interventio toteutuu tarvittaessa heti rikosilmoituksen jälkeen. Palvelunohjaus alkaa usein jo sovitteluprosessin alussa ja huolimatta siitä toteutuuko sovittelu. Sovittelu on menettelynä radikaalitoimenpide, jossa välittömästi tuetaan uhria ja tekijä joutuu käsittelemään väkivaltaista käyttäytymistään. Monet pahoinpitelyihin liittyvät rikosoikeudelliset prosessit kestävät useita kuukausia ja jotkut jopa yli vuoden ja kaksi. Sovitteluprosessin keskimääräinen kesto on n. kaksi kuukautta. Sovitteluprosessi ei merkittävästi vaikuta rikosoikeudellisen prosessin keston.

Oikeusturvan toteutumista ei sovittelun kieltämisellä voi perustella

Sovitteluun kielteisesti suhtautuvien mukaan oikeusturvan nähdään toteutuvan, kun kaikki tapaukset, joissa nainen on asianomistaja, viedään istuntosaliin. Tutkittua tietoa oikeuden toteutumisesta käsittelyn jälkeen ei ole saatavilla, koska seuranta ei oikeudenkäyntien jälkeen tehdä. Vallan ja oikeuden hakeminen valtiolta nähdään sovitteluun vahvasti kriittisesti suhtautuvien keskuudessa oikeudenmukaisena menettelynä koska koetaan, että oikeusturva on yhtä kuin tekijän vastuunotto ja tuomio määrittää käyttäytymisen muutoksen ja uhrin turvallisuus lisääntyy. Tämä yhtälö on jo todettu laajasti ja toistuvasti toimimattomaksi tutkijoiden ja erilaisten asiantuntijoiden keskuudessa. Ei ole näyttöä siitä, että tekijän suorittama rangaistus muuttaa hänen väkivaltaista käyttäytymistään. Yhtä lailla ei ole tutkimustuloksia siitä onko uhrin kokema väkivallan uhka tai väkivalta vähentynyt tekijän

suorittaman rangaistuksen jälkeen. Useat arvioinnit osoittavat, että rangaistus ei poista väkivaltaa vaan voi jopa lisätä koston kierrettä.

Vastuun ottaminen ja oikeudenmukainen käsittely luo turvallista yhteiskuntaa

Sovittelussa asianomistajalle, uhrille on ensiarvoisen tärkeää, että tekijä ottaa vastuun teostaan, toteaa jollakin tavalla toimineensa väärin. Tämä mahdollisuus hänelle on annettava. Tähän yksilövapauteen ei saa puuttua. Oikeuskäsittelyssä tätä syyllisyyden tunnustamista tapahtuu harvoin. Haluamme luoda yhteiskunnan, jossa väkivaltaa lähisuhteissa kohtaava henkilö sukupuolesta ja iästä riippumatta voi luottaa siihen, että rikos käsitellään rikosoikeudellisesti oikeudenmukaisesti ja niin, että uhrin kokemusta ei kyseenalaisteta vaan hän saa mahdollisuuden kertoa kokemansa väkivallan seurauksista ja vaikutuksista. Yhtä lailla väkivallan käsittelyssä tulee mahdollistaa prosessi, jossa tekijä joutuu kuulemaan tekonsa vaikutukset ja prosessin myötä hän saa ohjausta tukipalveluihin, joissa hänen väkivallasta luopumistaan voidaan ammattilaisten toimesta tukea.

Sovittelu on kehittynyt merkittävästi

Rikossovittelun puitteissa on viimeisen kahdeksantoista vuoden aikana lähisuhdeväkivallan sovittelussa järjestetty sovittelijoiden ohjaamia osapuolten yhteisiä sovittelutapaamisia noin 18 000, ja niihin on osallistunut vähintään n.40 000 asianomistajaa ja epäiltyä. Luvut ovat suuntaa-antavia ja perustuvat tilastotietoihin. Yhteistoiminta ja palvelunohjaus on näinä vuosina kehittynyt merkittävästi. Sovittelutoimistot tekevät arvokasta palvelunohjausyhteistoimintaa mm. Rikosuhripäivystyksen, lähisuhdeväkivaltatyön yksiköiden ja Miessakit ry:n kanssa.

Valtaosa sovitteluviranomaisista ja lähisuhdeväkivallan sovittelijoista on naisia. Heitä yhdistää sekä ammattitaito että monilla myös omat väkivallan kokemukset lähisuhteissa.

Vapaaehtoissovittelijoista monet ovat korkeakoulutettuja monialaisia ammattilaisia, monet ihmistyön asiantuntijoita, osaavia ja täydennyskoulutettuja.

Sovittelussa tai sovittelun jälkeen esiintyvistä väkivallasta ei ole mitään tietoa

On luonnollista ja kiistatonta, että asiakkailla on myös ikäviä kokemuksia sovitteluprosessista. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen kyselyjen perusteella huonoja kokemuksia on keskimäärin 3,3 prosentilla, heistä, joiden rikos on lähetetty sovittelutoimistoon. Heistä osa ei ole osallistunut yhteiseen sovittelutapaamiseen.

Sovittelua vastustavat eivät ole missään vaiheessa 2000-luvulla esittäneet minkäänlaisia tutkimustuloksia tai lukuja, siitä, kuinka monta naista on vuosittain joutunut alistetuksi sovittelutapaamisessa. Myöskään mitään lukuja ei ole esitetty väkivallan uusiutumisesta sovittelun jälkeen, kuin ei myöskään uudelleenuhritumisesta tai traumatisoitumisesta.

Sovittelun hyödyistä on selvää näyttöä

Sovitteluun liittyviä tutkimuksia, tutkielmia ja erilaisia opinnäytetöitä on Suomessa julkaistu useita. Kansainvälisellä kentällä tutkimusta on restoratiivisen oikeuden menetelmien toteutumisesta ja tuloksista tuotettu erittäin paljon – myös väkivaltatapauksiin liittyen. Sovitteluun ja sovittelutoimintaan liittyvät tutkimukset osoittavat, että useimmille sovitteluun osallistuvalla, riippumatta sukupuolesta tai tapauksesta ovat keskustelut vaikeita, mutta niin ovat myös aiheet,

joista keskustellaan. Tutkimuksia tai selvityksiä ei ole siitä, että lähisuhdeväkivallan sovittelu olisi vahingollista tai vaarallista naiselle.

Erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelua on tutkittu Suomessa 2004 (Stakes), 2010 (Stakes) ja 2023 (Kuntoutussäätiö). Tutkimusten johtopäätöksissä todetaan ensisijaisesti sovittelun kiistattomat hyödyt; vapaaehtoinen osallistuminen sovitteluprosessiin toteutuu hyvin ja uhrin ovat pääosin tyytyväisiä sovitteluprosessiin ja tulokseen. Vapaaehtoisuus toistetaan ja todetaan eri yhteyksissä ja tavoin 4-5 kertaa. Vapaaehtoinen osallistuminen varmistetaan myös havainnoin. Myös virallisten tilastojen perusteella voi perustellusti päätellä, että vapaaehtoinen osallistuminen toteutuu: lähes puolet sovitteluun ohjatuista lähisuhdeväkivaltatapauksista ei käynnisty ja syy siihen on yleisesti se, että joku osapuoli ei halua sovittaa. Asiakaspalaute suoraan sovittelun henkilöstölle ja THL:n kyselyyn osallistuneiden mukaan on erinomaista. Samalla esitetään kehittämistoimenpiteitä, kuten myös työryhmän raportissa 2019. Tutkimusten ja työryhmän raporttien kehittämisehdotukset on toimeenpantu lähes täydellisesti.

Kokemusperäistä tietoa, selvityksiä tai tutkimuksia siitä, että sovittelu edistää epätasa-arvoa tai on epätasa-arvoista ei siis ole tuotettu. Puolueetonta ja kattavaa tutkimusta sovittelun osapuolten kokemuksista tulee edistää. Tutkimuksen laajentaminen ja systemaattisuus auttaa paitsi sovittelupalvelun kehittämisessä myös siinä, että yksipuolisesta näkökulmasta tehdyn tutkimuksen painoarvo ei korostuisi. Esimerkkinä voidaan pitää vaikkapa väitöskirjatutkimusta, johon toisinaan viitataan, kun puhutaan sovittelun haitallisuudesta. Tässä tutkimuksessa (Qvist T. 2019) haastateltavana oli vain yksi henkilö (vuonna 2012), jonka asian käsittelyssä sovitteluprosessi keskeytettiin yhteistapaamisessa siten kuin menettelystä on yleisesti sovittu, koska sovittelun jatkamiselle ei ollut enää edellytyksiä.

Huoli naisten turvallisuudesta ei liity sovittelupalvelun toimivaltaan

Keskeinen kritiikki kohdistuu poliisin toimintaan (esitutinnan rajoittaminen ja toistuneen väkivaltatapauksen lähettäminen sovittelutoimistoon), syyteharkintaan, jossa syyttäjiä koetaan tekevän liikaa syyttämättäjäättämispäätöksiä ja kärjäkäsittelyyn (liian vähän tuomiota tai liian lieviä). Nämä eivät kuulu sovittelutoimistojen toimivallan piiriin eikä sovittelulain muutoksella voida vaikuttaa näihin.

Kukaan ei ole kannellut tai valittanut sovittelupalvelusta

Lähisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat ovat kuvanneet lähisuhdeväkivaltaa palveluna, jossa oikeusturva ei toteudu tai se vaarantuu. Palvelua pidetään ja kuvataan myös vaarallisena, koska sen katsotaan uhkaavan naisen turvallisuutta, aiheuttavan uudelleenuhriutumista ja -traumatisoitumista ja olevan ihmisoikeusloukkaus. Mediassa ja lausunnoissa esiintyy näkemyksiä, että sovittelu on jopa väkivaltainen palvelu ja mediassa palveluun on liitetty jopa naisten murhaamisen uhka.

Oikeusapumiehen kanslian toimittaman tiedon perusteella, ei lakisääteisenä lähes 20 vuotta toimineesta ja yleisvaaralliseksi ja ihmisoikeuksia loukkaavaksi kuvatusta palvelusta ole koskaan kukaan tehnyt kantelua. Oikeuskansleri, AVI, CEDAW eikä myöskään Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ole käsitellyt kanteluita tai valituksia lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö, johtaa, ohjaa ja valvoo sovittelutoimintaa. Lähdettä siitä, että STM olisi puuttunut lähisuhdeväkivallan sovittelussa ilmeneviin haittoihin ym. ei ole löytynyt lausunnon laatimisen yhteydessä.

Sovittelun kieltoa ajavat tahot eivät ole perehtyneet sovitteluun

Kesällä 2024 sovittelutoimistoihin tehty kysely (vastausprosentti 100) kertoo, että sovittelun kieltoa ajavat tahot eivät ole olleet yhteydessä sovittelutoimistoihin eivätkä tutustuneet palveluihin sovittelulain voimassaolon aikana eli vuodesta 2006. Kahdeksantoista vuoden aikana kutsuja sovitteluun kriittisesti suhtautuvien järjestämiin tilaisuuksiin on tullut kolmella alueella yhteensä neljä. Sisäisen turvallisuuden tmv. työryhmiin on tullut kutsu vain, kun sovittelupalvelun järjestämisvastuulla on ollut kaupunki tai hyvinvointialue. Yhteistoiminnan puute ja vuosia jatkunut vastustaminen on ollut niin hallitsevaa, että se on vaikuttanut haitallisesti koko väkivaltatyöhön. Tämä on todettu vuosien varrella toistuvasti eri yhteyksissä.

Kansainvälisiä sopimuksia valvovien elinten huolet ovat muutaman kansalaisjärjestön huolia.

Istanbulin ja YK:n sopimuksiin on viitattu toistuvasti kymmeniä tuhansia kertoja eri lähteissä. Ne liittyvät todelliseen kansainväliseen huoleen lähisuhdeväkivallan yleisyydestä ja Suomenkin velvoitteesta ehkäistä ja torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa. Kyseisissä sopimuksissa sovitteluun ei liity sitovia velvoitteita, määräyksiä tai kieltoja. Sovittelu nähdään ihmisoikeuksien toteutumista tukevana menettelynä kansainvälisessä sopimuksissa ja oikeusvaltioperiaatteiden näkökulmasta myönteisenä interventiona osana oikeusturvakokonaisuutta.

Se, miten CEDAW ja GREVIO raporteissaan kuvaa lähisuhdeväkivaltaa suhteessa sovitteluun ei ole edustanut Suomen virallista kantaa. Suomen luonnoksista ovat eräät järjestöt lausuneet oman näkemyksensä, ja sen lisäksi ovat toimittaneet myös sopimusten valvontaelimille rinnakkaisraportteja. Näistä raporteista, joista ensimmäinen on vuodelta 2008 on siirtynyt CEDAWin raporttiin suora lainaus NYTKIS ry:n koordinoimasta raportista. Tätä huolta on mediassa ja eri kampanjoissa toistettu mm. varainhankintatarkoituksessa.

Sovitteluprosessi on perusteellinen, sisältäen useita eri vaiheita, tapauksen soveltuvuudesta, erillistapaamiseen tai useampiin ja mahdollisesti sovittelu, mikä tarkoittaa yhteistä tapaamista. Mikäli syntyy sopimus, sen toteutumista seurataan. Sopimusten toimivuudesta on näyttöä seurannan kautta ja osapuolet ovat olleet tyytyväisiä lähisuhteissa tapahtuvien väkivallantekojen sovitteluun (THLn asiakaspalaute). Seurantamenettelyjä kehitetään edelleen.

Kyselyjen ja käytyjen keskustelujen perusteella voidaan nähdä, että osa kielteisestä kokemuksesta ei liity sovitteluun, vaan yhteistä tapaamista edeltävään aikaan, osana sovitteluprosessia. Epäilty ja asianomistaja eivät toisin sanoen ole kohdanneet toisensa sovittelutoimistossa kertaakaan. Eräissä raporttilausunnoissa todetaan, että CEDAW-komitea on huomauttanut Suomea lähisuhdeväkivallan sovittelun yleistymisestä. Sovitteluun ohjattujen asioiden määrä on noussut jonkin verran viimeisten vuosien aikana, mutta soviteltujen asioiden määrä on pysynyt suurin piirtein samoissa määrissä noin 1000 tapauksen tasolla per vuosi.

Palvelun käytön määrä korreloi siitä saatuun tietoon ja hyviin kokemuksiin. Huolimatta kahdenkymmenen vuoden kampanjoinnista sovittelua vastaan, kokevat ihmiset, että he voivat ja saavat apua sovittelupalvelusta. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen vuosittaisten asiakaskyselyjen perusteella on n. 94 prosenttia asiakkaista tyytyväinen palveluun.

Toistuvaa väkivaltaa ei sovittaa

Kun aloite sovittelun käynnistämisestä tulee sovittelutoimistoon, käynnistyy sovitteluedellytysten arviointi ja lähisuhdeväkivaltarikosten osalta erityisen huolellisena. Suurin osa keskeytyy tässä vaiheessa joko kielteisellä päätöksellä tai rikoksen osapuolten kieltäytymisen seurauksena. Sovitteluun päätyvissä tapauksissa tämän jälkeen käynnistyvät erillistapaamiset, jolloin viimeistään selviää, onko väkivalta toistunut tai ollut jatkuvaa. Jos toistuvuutta tai jatkuvuutta ilmenee, tässä vaiheessa sovitteluprosessi keskeytetään sovittelijan toimesta tai jompikumpi osapuoli keskeyttää prosessin. Tämä tapahtuu uhrin ja/tai epäillyn erillistapaamisen yhteydessä, jolloin varsinainen sovittelu ei ole vielä käynnistynyt. Toisinaan harvoissa tapauksissa tämä toistuvuus selviää yhteisessä tapaamisessa, jolloin sovittelutapaaminen keskeytetään.

Sovittelutapaaminen ei tuo aina sovintoa tilanteeseen. Tapauskohtainen harkinta on tärkeä osa sovittelutoimistojen henkilökunnan työtä ja osaamista. Sovittelukaan ei aina ole oikea eikä tehokas tapa puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Osana palveluvalikoimaa sovitteluprosessiin osallistuminen kuitenkin vahvistaa väkivallan asianosaisten mahdollisuuksia saada tilanteeseensa soveltuva apua.

Vaikuttamistyössä on mis- ja disinformaatiota käytetty jo useita vuosia mutta 20 vuoden takaiset narratiivit ovat someajan myötä saaneet selvästi strategisia sisältöjä. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on liitetty yhä useammin naisiin kohdistuvan väkivallan suureen määrään, ihmisoikeuksien loukkaamiseen, sovitteluun väkivaltana ja sellaisiin väkivallantekoihin, joita ei sovittaa. Tarkoituksena on ollut korostaa yhteiskunnan ja kansalaisten erityistä huomiota väkivaltatyöhön ja sovittelun osuutta väkivallan lisääntymiseen.

Järjestö, joka on koordinoanut kieltoa, on mm. 2008 todennut, että lähisuhdeväkivallan sovittelu on kielletty useimmissa Euroopan maassa. Väite ei tuolloin pitänyt paikkaansa, eikä myöskään tänään, 28 maasta vain yhdessä on parisuhdeväkivallan sovittelu kielletty. Seuraavat lauseet ovat esiintyneet vuosien varrella useita kertoja: ”Lähisuhdeväkivallan riitojen sovittelu on kielletty”, ”Toistuva lähisuhdeväkivallan sovittelu on kielletty”, ”Ihmisoikeussopimukset kieltävät lähisuhdeväkivallan sovittelun”, ”Sovittelulla halutaan säästää rahaa-käräjäoikeudet ruuhkautuneet”, ”Sovittelu traumatisoi naisia”, ”Vakavasta väkivallasta pääsee eroon vastuusta anteeksipyyntöllä”. Näihin totean, että lähisuhdeväkivalta ei ole konflikti tai riita, toistuvan väkivallan sovittelua ei ole lailla kielletty, ihmisoikeussopimukset eivät ole kieltäneet lähisuhdeväkivallan sovittelua, sovittelualoitteita ei tehdä rahansäästötarkoituksella, sovittelun vaikutuksista osallistuneisiin on erittäin vähän tietoa Suomessa ja pelkkä anteeksipyyntö ei ohjaa syyttäjän syyteharkintaa, sopimus kokonaisuutena on osa arviointia.

Kolmetoista vuotta sitten rikoslain uudistuksen yhteydessä esitettiin väite, että sovitteluratkaisu on sitä todennäköisempi, mitä vakavampi teko on kyseessä ja, että sopimuksen taustalla voi näissä tapauksissa olla uhkailua tai painostusta. Sama painostus ja uhkailuperuste on esiintynyt eri

lähteissä tuhansia kertoja. Tämä lakimuutos ei tuo myönteistä muutosta tähän esitettyyn uhkaan, sillä sopimusten tekeminen on edelleen mahdollista. Ne tosin tulevat maksullisiksi ja poistuvat lakisääteisen palvelun ja virkavastuun piiristä. Vaikutus on selkeästi myös kielteinen.

Sovittelussa asianomistajalle on ensiarvoisen tärkeää, että tekijä ottaa vastuun teostaan, toteaa jollakin tavalla toimineensa väärin. Sovittelupalvelut tukevat tätä tarvetta. Oikeuskäsittelyssä tätä syyllisyyden tunnustamista ei pääsääntöisesti tapahdu.

Lainmuutos heikentää uhrin oikeusturvaa

Rikoksen uhri ja tekijä voivat edelleen tehdä myös avustettuja sopimuksia, joita syyteharkinnassa syyttäjä käsittelee. Syyttäjän tulee suorittaa syyteharkinta syyttäjälaitoksesta annetun lain 10 §:n mukaan tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Kohtuusperusteesta ja sovinnosta säädetään laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa, ROL 1:8:n 1-kohdassa. Useimmat sopimuslaadintapalvelut tulevat rakentumaan vain yksilötapaamisten varaan. Sopimukset ovat luonnollisesti maksullisia. Muutos lakiin ei näin ollen poista mahdollisuutta pakottavaan kontrolliin ja sopimiseen. Tähän on viitattu myös lausunnoissa.

Lain muutoksella on mitätön vaikutus syyttämättäjättämisten määrään. Sovittelun kieltäjät ovat vahvasti huolestuneita syyttämättäjättämisten määrästä. Syyttäjät tekevät suhteessa sovittelutoimistoista lähetettyihin sovintoihin tuhansia kertoja enemmän kohtuusperustaisia syyttämättäjättämispäätöksiä.

Lainmuutoksen joitakin vaikutuksia uhreihin ja väkivallan tekijöihin

Välittömät kielteiset vaikutukset kohdistuisivat väkivallan uhreihin ja heihin, jotka ovat osallisia, lapset ja sukulaiset. Väkivaltaan syyllystyneiltä katoaa yli 30 sovittelu- ja aluetoimiston verkosto, joiden kautta heitä on ohjattu tuki- ja väkivallan katkaisupalveluihin. Muutos lakiin tulee heikentämään perheiden ja pariskuntien hyvinvointia. Perheiltä, pariskunnilta ja suvun jäseniltä poistuu ainoa Suomessa tarjottava viranomaisten valvonnassa oleva lakisääteinen ja asiantunteva palvelu, jossa he voivat yhdessä turvallisesti käsitellä väkivaltaa lähisuhteessa.

Yleisesti tiedetään, että vain noin 10% ilmoittaa kokemastaan tai havaitsemastaan väkivallasta. Sovittelun kiellon myötä tulevat useammat harkitsemaan rikosilmoituksen tekemistä ja on ilmeistä, että piiloväkivalta lisääntyy jonkin verran. Tapaukset, jotka on kirjattu lievinä pahoinpitelyinä ja/tai niistä puuttuu näyttö, eivät etene esitutkinnassa, niitä ei enää sovittelupalvelut saa auttaa, eivätkä useimmat etene tukipalveluihin. Tapaukset, joissa syyttäjä olisi joka tapauksessa tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen jäävät tyhjän päälle ja voivat johtaa ilman tukea väkivallan jatkumiseen.

Kielto sovittaa lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa johtaisi siihen, että jotkut hyödyntävät mahdollisuutta välttää lähisuhteen ilmitulo. Kuulusteluissa on lähes aina oma intressi pääosassa, johon kuuluu kiistäminen, poikkeava tapahtuneen kuvaus ja syyllisyyden siirtäminen. Lain muutoksen myötä alkaa esiintyä tarinoita liittyen suhteen kestoon ja sen luonteeseen, jota lukuisissa tapauksissa ei ole mahdollista tutkinnassa selvittää.

Lain muutos olisi vastoin yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa

Lain valmistelijan esityksessä todetaan, että muutos lakiin olisi vastoin yhdenvertaisuutta, sillä samasta rikoksesta sovittelu olisi mahdollista, mikäli sitä ei ole tehty lähisuhteessa. Tämä on yksiselitteisesti ristiriidassa oikeudellisen tasa-arvon kanssa. Kielto rajaisi ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia saada palveluja. Yhteiskunnan asenteet ja toimenpiteet muuttuvat hitaasti syrjinnän vähentämisen ja inklusiivisten käytäntöjen edistämisen suuntaan. Muutos lakiin voidaan näin ollen nähdä myös sosiaalisen tasa-arvon vastaisena, jossa myös sosioekonominen asema määrittää oikeusturvaa.

Sovittelulain muutos ei vaikuta tuomioistuimen toimivaltaan

Virallisen syytteen alaisista rikoksista annetut tuomiot ovat pääsääntöisesti sakkoja. Teot, joista langetettaisiin vapausrangaistua, eivät koskaan tule sovittelutoimiston pöydälle. Lainmuutos ei vaikuta tuomioiden määrään eikä sakon suuruuteen, sillä niitä ohjaavat aivan muut lait ja tekijät. Riippumatta siitä ovatko tapaukset olleet sovittelussa, maksavat uhri ja tekijä sakon ”yhteistaloudesta” tavalla tai toisella.

Lähisuhteen selvittäminen tulee olemaan esitutkinnassa vaikeaa

Rajaaminen tulee olemaan erityisen vaikeaa, kun kieltoa sovittella ohjaa kriteerinä mikä vain lähisuhde. Vain avioliitossa ja ennen maaliskuuta 2017 rekisteröidyt parisuhteet ja verisukulaisuus on helppo selvittää. Kun lähisuhteen selvittämiseen esitutkinnassa liitetään toistuvuuden selvittäminen, ollaan usein erittäin haastavien tilanteiden edessä. Tulee selvittää lähisuhteesta ja mikäli kyseessä ei ole lähisuhde joudutaan edelleen arvioimaan, liittyykö tekoon myös toistuvuutta. Rikosnimike voi myös muuttua esitutinnan aikana.

Sovittelutoimistoille on vahva asiantuntemus lähisuhdeväkivallasta ja toimiva palveluohjaus

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa palveluohjaus on keskeisessä asemassa. Lakiesityksessä todetaan, että se palvelun ohjaus, jota sovittelutoimistot ovat tehneet siirtyisi muiden hoidettavaksi. Väkivallan uhrien palveluihin ohjautuminen heikentyisi lain muutoksen seurauksena, sillä palvelun ohjaus loppuisi. Uhrien oikeuksiin tällä on merkittävä kielteinen vaikutus. Poliisin ja muiden viranomaisten palveluohjaus on heidän toimintansa perusteella erilaista eikä voi korvata täysin katoavaa palveluihin ohjausta. Tämä on todettu useiden vuosien aikana. Poliisin palveluohjaus on perustunut lähinnä esitteen antamiseen, johon oikeusasiamies on ottanut kantaa. Kielto sovittella vaikuttaisi erityisesti vähemmistöihin ja erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin. Palveluiden alueellisessa saavutettavuudessa on edelleen merkittäviä eroja ja se heikkenee yhä eriytyvän taloudellisen tilanteen myötä. Palvelun tuottajien ja yhteistoiminnan piirissä olevien lausunnoissa tähän on otettu vahvasti kantaa toteamalla, että tilanne heikkenee.

Poliisi, syyttäjät ja oikeuslaitos puoltava lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista

Lainvalmistelun kuulemistilaisuudessa syksyllä 2023 olivat poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten edustajat puoltaneet sovittelun jatkamista. Tämä näkemys on tuotu esille useassa yhteydessä vuosien varrella kuin myös lausunnoissa. Syy palvelun käyttöön perustuu näiden ammattilaisten kokemukseen palvelun hyödyistä heidän asiakkailleen ja yhtä lailla heille omassa työssään. Kielto johtaisi palveluketjun merkittävään heikkenemiseen sekä mahdolliseen lähisuhdeväkivaltarikosten käsittelyn viivästymiseen näiden jatkossa kuormittaessa jo ennestään ruuhkautunutta poliisin palvelutyötä.

Lainmuutoksen vaikutukset yleisesti ja naisiin kohdistuvan väkivallan määrään

Koko väkivallan määrään suhteutettuna sovitteluprosessiin ohjautuu marginaalien joukko. Systemaattista, tahallista, sairaalloista tai muuhun rikollisuuteen liittyvään väkivaltaan ei lain muutoksella ole mitään merkitystä, sillä eivät ole sovittelupalvelun kohderyhmää. Yleisestävyyteen ei merkitystä, sillä sovitteluihin ohjautuvien väkivaltarikosten määrä erittäin vähäinen ja väkivallasta pidättäytymiseen sovittelulakia muuttamalla ei ole vaikutusta. Erityisestävyyteen ei merkitystä, sillä lähisuhdeväkivalta asiakaskunta ei koostu henkilöistä, joilla vapausrangaistusstatus. Lähisuhteissa tapahtuvaan sukupuolistuneeseen väkivaltaan voi vaikutus olla piiloväkivaltaa lisäävä, sillä useampi jättää ilmoittamatta. Koko yhteiskuntaan suhteutettuna erittäin vähäinen merkitys, kullekin uhrille varsin suuri kielteinen merkitys.

Sopu- tietojärjestelmästä vuodelta 2022 kerätyssä aineistossa oli yhteensä 410 sovittelualoitetta, jotka sisälsivät rikosnimikkeen pahoinpitely, lievä pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely. Törkeitä pahoinpitelyjä oli vain 1 prosentti. Poliisin tietoon tuli samana vuonna 38 160 henkeen ja terveyteen kohdistuvaa pahoinpitelyä. Sovitteluprosessiin tulleista törkeiden pahoinpitelyjen osuus kaikista poliisin tulleista pahoinpitelyrikoksista oli 0,01 prosenttia. On mahdollista, että kaikki tai osa näistä törkeistä pahoinpitelyistä ei koskaan johtanut sovitteluun, vaan keskeytettiin tai keskeytyi osapuolten kieltäytyessä. Väkivaltatyötä tekevät, uhritutkijat ja väkivaltatyön vaikuttajajärjestöt ovat toistaneet, että todellinen naisiin kohdistuvan väkivallan määrä on kymmenkertainen.

Väkivallan määrä on huolestuttavaa ja se on ollut prosentuaalisesti samalla tasolla koko vuosisadan alun

Monissa lähteissä, mediassa ja lausunnossa viitataan 934 000 naiseen ja mieheen, johon on kohdistettu fyysistä väkivaltaa parisuhteessa joskus elämänsä aikana. Yhteiseen sovittelutapaamiseen osallistuu vuosittain vähäinen määrä naisia, jotka elävät parisuhteessa ja jotka rikosilmoituksen perusteella on pahoinpidelty ja epäilty on mies. Kun uhri- ja naisuhritutkimuksia tarkastellaan koko elämän aikaisesti ja mukaan lasketaan seksuaalinen ja henkinen väkivalta sekä muut kuin parisuhteissa tapahtuvat lähisuhdeväkivaltarikokset saadaan uhrien määräksi noin 1,5 miljoonaa Suomessa asuvaa henkilöä. Tässä luvussa on mukana myös perheen sisällä tapahtuva henkinen ja kuritusväkivalta. Tuoreen tutkimuksen mukaan joka viides nuorista naisista (16- 25 vuotta) on kokenut vakavaa väkivaltaa tai raiskauksen. Tämä tarkoittaa että 60 000 naista on pahoinpidelty tai raiskattu. Luku on sekä hämmästyttävä, että hälyttävä. On perusteetonta liittää jatkuvasti väkivallan määrä ja teot sovittelun kieltoon ajatuksella, että sovittelu on osa yhteiskunnan väkivaltaa ja kuten eräät toteavat sovittelu on väkivaltaa ja siksi se on ihmisoikeusloukkaus.

Miten lainmuutoksen vaikutukset näkyvät käräjäoikeuksissa,

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliiseille ja tuomareille vastattiin kysymykseen mahdollisista vaikutuksista käräjäoikeuksiin. Kyselyyn vastasi n. 30 henkilöä. Useimmat totesivat, että ruuhka ja kuormitus lisääntyy. Todettiin myös, että lain muutoksen myötä käsittelyajat pidentyvät ja oikeusturva vaarantuu. Pidettiin mahdollisena, että asia ehtii vanhentua prosessissa jonojen vuoksi ja oltiin huolestuneita lisääntyvistä kustannuksista.

Miten lainmuutos vaikuttaa väkivallan toistuvuuteen

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliiseille ja tuomareille vastattiin kysymykseen vaikuttaako lakimuutos väkivallan toistuvuuteen. Useat vastaajat kokivat, että väkivalta tulee jatkumaan, toistuvuus nähtiin suurena riskinä. Todettiin, että lievemmissä tapauksissa ja jos ei ole poliisin tiedossa toistuvaa, alkaisivat osapuolet ilmoittamaan aktiivisemmin keskinäisestä sovinnosta. Kun prosessin tiedetään vievän useita kuukausia, ei rikosilmoituksia tehdä.

Vaikutukset lapsiin ja perheisiin

Alaikäiset lapset eivät esiinny sovittelun kieltoa ajavien tavoitteissa eikä huolissa. Tämä käy selväksi 158 käsittelemästäni kirjallisesta kannanotosta ja mielipidekirjoituksesta. Perheiden ja lasten tarpeita, roolia ja osallisuutta, kun on kyse sosiaalisesta turvallisuudesta ja suoran väkivallan uhasta, on käsitelty äärimmäisen vähän. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen merkitsisi sitä, että huoltajilla olisi jatkossa käytettävissään vähemmän sellaisia palveluja, joissa heidän välejänsä olisi mahdollista käsitellä. Lasten väkivaltaista käyttäytymistä lähisuhteissa on käsitelty erittäin harvoin. Tähän tulisi kiinnittää erityinen huomio.

Lasten kannalta olennaista on, että vanhempien välinen konflikti perheissä pitäisi saada päättymään, jotta he pystyisivät toimimaan jatkossa yhdessä vanhempina. Oikeuskäsittely ei valitettavasti siihen johda, toteavat useat tuomarit. Sovittelusta luopuminen ei paranna lasten oikeuksia, vaan heikentää niitä. Käsitteen konflikti käyttäminen tässä yhteydessä tulee ymmärtää siten, että, useisiin väkivaltatekoihin liittyy taustalla oleva konflikti, joka tulee saada käsiteltyä, jotta rikosoikeudellinen prosessi ja mahdolliset korvausmenettelyt eivät pitkitä ja ylläpidä väkivaltaa huoltajien välillä.

Lainmuutoksen viesti yhteiskunnalle

Olisi varsin haitallista, että uhreille rakentuu yhä selkeämpi kuva siitä, että väkivalta häntä kohtaan hoidetaan asianmukaisesti ja oikeudenmukaisesti kuntoon vain käräjäoikeuden kautta. Lain muutos antaisi viestin, että lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ei tule käsitellä henkilöiden kesken, edes viranomaisten valvonnassa ja ohjauksessa. Stereotypiat naisista ja miehistä vahvistuvat, mikä on täysin vastoin ihmisoikeuksia valvovien elinten tavoitteita ja toimintaohjelmia. Asenteet siirtyvät lapsille ja tuleville sukupolville, että puhuminen voi olla haitallista ja jopa traumatisoivaa. Kaikki ne palvelut, jossa kohtaaminen nähdään arvona, saavat kielteisen merkityksen. Syntyy vahvistuva diskurssi, jossa sovittelua pidetään kyseenalaisena menettelynä ja on vaaraksi varsinkin naisille.

Myös muihin korjaavan oikeuden palveluihin aletaan puuttua vahvemmin. Naisjärjestöjen perimmäinen kirjattu hallitusohjelmataavoite, kieltää kaikki sovittelu naisen ja miehen välillä, riippumatta siitä onko siitä näyttöä, alettaisiin pitää hyväksyttävänä. Mikäli jatkossa saisi sovitella vain lähisuhteiden ulkopuolella tapahtuvia rikoksia, joissa osapuolet ovat samaa sukupuolta, johtaisi se sovittelun alasajoon Suomessa. On valitettavaa, että lausunnoissa esiintyy myös näkemyksiä sovittelupalvelun valtionavustuksen leikkaamisesta. Eräässä lausunnossa esitetään näkemys olla suuntaamatta vapautunutta resurssia nuorten sovitteluihin.

Laaja-alainen työryhmä suosittelee lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi elokuussa 2016 rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan tehtäväksi nimetä työryhmä selvittämään millaisin kriteerein naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tapauksia ohjataan sovitteluun ja hyväksytään soviteltaviksi sekä miten

sovitteluprosessi etenee. Selvityksessä haastateltiin sovittelun ammattihenkilöstöä, poliiseja ja syyttäjiä eri puolilta Suomea. Selvitys valmistui tammikuussa 2019. Selvityksen perusteella työryhmä katsoi, että lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelua Suomessa voidaan jatkaa, mutta kansallisin toimenpitein on varmistettava, että sovittelu on kaikissa tilanteissa kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden mukaista.

Vahva yhteistoiminta tuottaisi arvokasta tietoa toimintojen kehittämiseen ja resurssien suuntaamiseen

Vahva yhteistoiminta ja yhteinen tuloksellisuusseuranta tuottaisi arvokasta tietoa toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Toimenpiteiden tuloksellisuus liittyen ihmisten elämään edellyttää aivan uudenlaisia lähestymistapoja. Rikosoikeudellisen kokonaisprosessin vaikuttavuusarvioinnin kehittämiselle olisi tilausta. Tulisi paremmin voida selvittää miten eri viranomaisten ja tukipalvelujen yhteistoiminta vaikuttaa uhrin ja tekijän elämään. Samalla tulisi tarkasteluun yhteistoiminnan yhteiskunnallinen hyöty. Tuotettu tieto auttaisi merkittävästi resurssien suuntaamisessa.

Uhridirektiivi velvoittaa valtiota hyödyntämään sovittelua

Uhridirektiivin artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on helpotettava tapausten siirtämistä tilanteen mukaan korjaavan oikeuden palveluihin muun muassa vahvistamalla tällaisen siirtämisen edellytyksiä koskevat menettelyt tai suuntaviivat.⁵ 'Korjaavalla oikeudella' tarkoitetaan mitä tahansa menettelyä, jonka avulla uhrille ja rikoksentekijälle tehdään mahdolliseksi heidän siihen vapaasti suostuessaan osallistua aktiivisesti rikoksesta aiheutuvien asioiden ratkaisemiseen puolueettoman kolmannen osapuolen avulla. Korjaavalla oikeudella tarkoitetaan sovittelua.

Oikeuskanslerivirasto ohjeistaa poliisia huomioimaan velvollisuudet ohjata sovitteluun

Oikeuskanslerivirasto otti kantaa poliisin velvollisuuksiin, miten poliisia on ohjeistettu suojelutarpeen arviointiin uhrin turvallisuuden takaamiseksi ja erityisesti, kuinka väkivallan toistuvuuden merkitys on otettu huomioon. Poliisin tulee olla aktiivinen, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen rikoksen uhrin ohjaamisessa sekä sovitteluun ohjaamisessa. Apulaisoikeuskansleri toteaa, että GREVION raportissa muistutetaan myös siitä, että Istanbulin sopimuksen artikla 20 edellyttää, että valtiot ryhtyvät tarpeellisiin toimiin sen varmistamiseksi, että väkivallan uhrin voidaan ohjata tarpeellisiin palveluihin väkivallasta irti pääsemiseksi ja väkivallasta toipumiseksi.

Yhteenvetona totean

Lähisuhdeväkivallan sovittelun todellisuutta tarkastellaan pääosin teoreettisesti ja viestitään tunteella. Monet esitetyt näkemykset sovittelusta ovat virheellisiä. Vastustavat ja kriittisesti sovitteluun suhtautuvat tahot eivät ole perehtyneet sovittelun käytäntöihin. Asiakas- ja muu yhteistoiminta on ollut lähes olematonta. Lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan esitetyistä uhista, haitoista ja vaarasta ei ole esittänyt Suomessa tutkimuksia tai selvityksiä. Sovittelua vastustavat tahot eivät ole esittäneet lukuja, siitä, kuinka monta naista on joutunut painostetuksi, alistetuksi, uudelleenuhriutunut tai traumatisoitunut sovittelun yhteydessä. Kanteluita ei ole tehty. Lain muutoksen taustalla olevat tavoitteet eivät toteudu ja kohderyhmä ei kohdennu oikein.

Sovittelua vastustavilla ja sovittelutoimistoilla on samat tavoitteet. Sovittelun kehittäminen ja vahva yhteistoiminta palvelee uhreja ja väkivallan tekijöitä ja tukee väkivaltatyötä tekevien ja vaikuttajajärjestöjen tavoitteita. Tämä koskee erityisesti uhrien turvallisuutta, palvelujen ohjaamista,

toistuvan väkivallan käsittelyä, väkivaltatyön resurssien varmistamista ja suuntaamista sekä rikosvastuuprosessin eheyttä. Sovittelutoimistoilla on toimiva yhteistoiminta mm. poliisin, syyttäjien, Rikosuhripäivystyksen, lähisuhdeväkivaltatyön yksiköiden, alueellisten sotepalveluiden ja Miessakit ry:n kanssa. Viranomaisilla on toimivalta ja asiantuntemus lähisuhdeväkivaltaan liittyen ja tunnistavat myös väkivaltaan liittyvät haasteet. Lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista kannattavat kaikki ne viranomaistahot tahot, jotka työskentelevät väkivaltatyön parissa.

Arvostamme väkivaltatyöntekijöiden turvallisemman Suomen eteen tehtävää työtä. Tehokas puuttuminen väkivaltaan edellyttää vahvaa eri yhteisöjä tukevaa palvelukokonaisuutta, jossa sovittelulla olisi sille kuuluva selkeä rooli. Olisi tärkeää, että naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE), STM, Rikostentorjuntaneuvosto, Rikossovittelun neuvottelukunta ja nais- ja uhrityötä tekevät järjestöt kävisivät yhteisiä keskusteluja. Dialogille on tarvetta ja toivomme, että se toteutuu. Haluamme, että palvelu, jossa toteutuu uhrisensitiivinen kohtaaminen, jatkuu.

Suomen Sovittelufoorumi ry:n puolesta lausunnon on laatinut
Jens Gellin, jens@gellin.fi; 050 5601961